

MARGUERİTE DURAS'IN YAPITLARINDA AİLE İMGESİ

Ali TİLBE*

Özet : XX. yüzyılın en önemli yazarlarından biri olan Marguerite Duras, yapıtlarının genelinde çocukluk anılarından esinlenmiştir. Özyaşamöyküsel bir yapıt olan **Sevgili**'de bu izlere sıklıkla rastlanır. Yapıtlarının genelinde anne ve büyük kardeşten kalan anılar baskındır. Babasını küçük yaşta yitirmesinden dolayı, baba imgesi pek az görülür. **Bay Andesmas'ın İkindisi** ise baba imgesinin yoğun olarak işlendiği bir yapıttır. Ancak baba edilgen ve güçsüz bir konumdadır.

I. Marguerite Duras'ın Yapıtlarında Aile İmgesi

Marguerite Duras'ın yapıtlarındaki başlıca imgeler, hangi biçim ve yapıda olursa olsun, çocukluk anılarından kaynaklanır ve romanlarının yapı taşını oluşturur. “*Çocukluğum dışında hiçbir şeyin, sonra yaşadıklarımın hiç önemi yok, Stendhal haklı bitmez tükenmezcesine çocukluk*”(Blot-Labarrère, 1972:29) der Duras ve böylelikle romanlarındaki esin kaynağını kesimler. Çocukluğunda yaşadıkları, tanıdığı kişiler, çocukluğunu geçirdiği yerler, yazarın yapıtlarının özünü oluşturur. Tüm yazını, yitirilmiş zamanın ve uzamın bir arayışıdır. Romanlarında genelde uzak doğu esintisi baskındır. **Sevgili** (L'Amant), **Pasifiğe Karşı Bir Baraj** (Un Barrage Contre Le Pacifique), **Kuzey Çinli Sevgili** (L'Amant de la Chine Nord) ve diğer yapıtlarında, yazarın doğum yeri olan Hindi Çin etkisi yoğun olarak duyumsanır. Onsekiz yaşına kadar (1932) orada yaşaması, çocukluğunu orada geçirmesi, O'nu yoğun bir Hindi Çin büyüsüne kaptırmıştır. Geri kalan yaşamını Fransa'da geçirmiş, ancak her fırsatta kendisini Fransız gibi hissetmediğini dile getirmekten geri

* Yrd.Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fak. Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü.

kalmamış, daha da ileri giderek bir kaç kez Xavière Gauthier'ye "*Fransızdan çok Vietnamlıyım*" (Blot-Labarrère, 1972:31) demekten çekinmemiştir.

Bu çocukluk örgesi, parçalı olarak değişik romanlarında ortaya çıksa da, yoğun olarak 1984'de Goncourt ödülünü kazandığı **Sevgili** romanında daha belirgin görülmektedir. Romandan kimi örgeler şunlardır: 'Fransız Hindi Çin'inden görünüm, Pasifiğe karşı savaşın yenilen pek sevecen olmayan bir anne, küçük kardeşine duyduğu sevgi, güzel ve mutlu günler arayışı, ağabeyle olan savaşım, genç kıza ilk aşkı tattırarak olan cebi dolgun Kalküta'lı ya da Çin'li, limuzinli genç adam, mutlu rastlantılar, sonu olmayan birliktelikler... ' (İnal, 1989:150). Bunun yanında "*fotoğrafların bolluğu, yoksulluk, zenginlik, eşitsizlik, anne ve kardeşler, tutku, zor yaşam, cüzam, korku, yağmur*" (Blot-Labarrère, 1972:31) ve "*yalnızlık, düş kırıklığı, bekleyiş, arayış, geç kalmış bir karşılaşma, mutluluğun olanaksızlığı, yoksun bırakılma, başka bir deyişle engellenme*"(Akten,1996:88) yapıta bütünlük kazandıran öteki saplantısal örgeler arasındadır. Duras kendisiyle yapılan bir söyleşide "*kıyısında on yıl boyunca uyuduğum, oynadığım, yaşadığım Mekong'un izi her zaman baskın oldu bende*"(İnal, 1989:153) diyerek çocukluk saplantısını dile getirir.

Yazar, yapıtlarını varlıkla yokluk, yaşamla ölüm arasındaki en yoğun duygularla oluşturmuş, çocukluk ve gençlik anılarını yılların verdiği deneyimlere dayanarak, günümüz insanının ve insanlığın serüvenine dönüştürmüştür. Duras'la ilgili süredizinsel bir yaşamöyküsü oluşturmak son derece zor bir konudur; "*nesnel veriler, arşiv bilgileri baştan aşağı hatalıdır. Yazarın kendinden alınan bilgiler bile dağınık, parça parçadır, kesin tarihleri yoktur. (...) Yaşantım... kitaplarımdadır. Bir düzeni izlemez, ama olsun*" (Akten,1991:65) der Luce Perrot'ya. Bunun yanında, **Le Nouvel Observateur** adlı dergideki bir söyleşide, Herve Le Masson'a; "*yaşamımızın, yaşamının öyküsü yoktur, ya da bir sözcükler yığını olarak vardır, denebilir. Yaşamımın, yaşamlarımızın romanına evet, ama öyküsüne değil. Zamanların imge evreninde yeniden kurulmasıyla yaşam yeniden soluklanır*" (Akten,1991:65)

der. Demek ki yazarın yaşamını, yapıtlarında yansıyan parçalı görüntülerden, karanlığa gömülmüş gizlerden, satır aralarından hareketle gün ışığına çıkarmak olasıdır. Babasını çok erken yaşta yitiren Duras yoksulluğun kol gezdiği Hindi Çin’de hem yoksulluğu tanımış, hem de özgürlüğü doyasıya yaşamıştır. Aile içinde anne, baba işlevini üstlenmekle birlikte ağabey baskın öge ve seçilmiş çocuktur. Ağabeyi için, “*üç çocuğu vardı, o büyüğü tercih ederdi, o, üstün, sevecen ama yoldan sapmış bir çocuk*” (Aliette, 1990:143) der Madeleine Renaud’ya.

Duras’ın annesi ve ağabeyiyle ilişkilerinin sorunlu olması, mutluluğu dışarıda aramasına yol açmış, doğaya koşmuş, küçük kardeşiyle Hindi Çin ormanlarında tinsel dinginliği bulmuştur. Tek sevdiği kişi olan küçük kardeşiyle birlikte ağabeyinin baskı ve kıyımına uğramış, anne de, onlara karşı çoğu zaman büyük oğluna koşut tutumlar sergilemiştir. Öyle ki, annesi uzun zaman Marguerite’i “*benim küçük zavallım*” (Lebelley, 1994:143) diye çağırmıştır. Babasının ölümüyle birlikte acılar, özdeksel sorunlar tüm yaşamına yön vermiştir. Yaşamında genelde kapalı unsurlar baskın görülmekte, açıklıktan uzak bir izlenim sergilenmektedir.

Duras’ın yapıtında, yoğun olarak kadına ilişkin ögeler baskın görünür. Erkeklerin daha silik ve güçsüz olmasının nedeni, büyük ölçüde babasının yokluğu ve ağabeyinin kendisine karşı sergilediği olumsuz tutuma bağlıdır. Bu durum yazarın yapıtında erkeğin yerini belirlemiştir, çünkü erkek genellikle kusurlu taraftır.

Hiroşima Sevgilim (Hiroshima Mon Amour) adlı yapıtında anne, sert bir sevecenlik sergileyen kadın görüntüsündedir. Anne aynı zamanda babalık işlevini üstlenmiştir. Baba, savaştan yorgun düşmüş bir adamdır ve kendisinden kısaca söz edilmiştir. **Somut Yaşam**’da (La Vie Matérielle) baba, cisimleşmiş doğaüstü bir varlık gibi görünür. Siyah pardösülü bir adam görüntüsü, ağabey imgesiyle karışır birbirine. Ağabey, başlangıçta siyah atının üzerine oturmuş, sevimli, iyi yürekli, çok gülen bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Ancak, o daha

sonraları ailesine kötülük yapan, şiddet saçan, korku veren birisi olur.

Sevgili adlı romanı da özellikle ağabey imgesi açısından **Somut Yaşam**'a koşut durumdadır. “*Benim isteğim, ağabeyimle iyi geçinmek, ama o sevgimi geri çeviriyor*” (Duras, 1984:66) der **Sevgili**'deki küçük kız. On beş buçuk yaşındaki kızın ve Çinli sevgilisinin adı yoktur. Romanda, Çinli, Cholemlı, yakışıklı, varlıklı diye anılmaktadır. Aynı genci, okuyucu **Pasifiğe Karşı Savaş** adlı romandan da tanıyabilir. Kızın kendisini yoksulluktan kurtarır diye bağlandığı bay Jo ya da Kalkütalı Bernard, bu romanda Suzanne ve Joseph adını almış kız-erkek kardeş ikilisi olarak anılmaktadırlar. Anlatıcı Duras, bu romanında kardeşi Paulo'nun gerçek adını kullanmamıştır.

Sevgili'de Paris'e döndükten sonra tanıştığı yazın çevresinden, Marie-Claude Charpentier, Roman Fernandez, Drieu La Rochelle ve Jean-Paul Sarte gibi gerçek isimler kullanılmıştır.

Özyaşamöyküsel bir yapıt olan **Sevgili**, Duras'ın yaşamının romanıdır. Küçük kız Duras'ın ta kendisidir aslında. Kendisinin annesiyle, küçük kardeşinin ağabeyiyle paylaşmak zorunda kaldığı gergin, mutsuz ve tatsız anların roman uzamındaki yeri oldukça az, izleri derin ama soluk bir yapıdadır. Ailesini sıradan, kendisinin acılı, bir o kadar da tutkulu yaşamını şiirsel bir dille anlatır. Skandal ve yabansallık yapıta ek bir çekicilik katar. Roman, kendi varlığını ortaya koyan gerçek bir kişinin yaşamı üzerine bir vurgudur. Roman boyunca gerek Hindi Çin, gerekse Fransa'dan görünümler vardır.

Romanda, ağabeyinin ailedeki gibi, anne tarafından seçilmiş olması, Duras için en büyük acıdır. Bu acı ve oç alma duygusu, her zaman hasta olan en küçük kardeşi koruma gereksiniminin birbirine karıştığı aşırı bir saldırganlık duygusuna dönüşür. “*Ağabeyimi öldürmek istiyordum, onu öldürmek, bir kez haklı olmak, onu ölü görmek istiyordum. Sevgisinin simgesi bu oğlu annemin yanından ortadan kaldırmak istiyordum, özellikle küçük kardeşimi korumak için*” (Duras, 1984:13). Bunun yanında, anne özlemini hep duyumsar ve yazar şu sözlerle bu özlemini pekiştirir: “*Düş annemdi, Noel ağaçları değil kesinlikle,*

her zaman yalnızca O...” (Duras, 1984:58).

Büyük kardeşinin daha çok sevilmesinden duyduğu acıyı şöyle dile getiriyor: “*O öldü, yalnız başına altmış yaşında*” (Aliette, 1990:143) . *Le Monde* gazetesinin bir söyleşisinde de (10 Ocak 1977) “*sevinçliydim birbirlerinden ayrılmaktan umutsuz, ağlayarak birbirlerine sarılmış gördüm onları. Onlar beni görmediler*” (Aliette, 1990:143) diyor. Bundan tam on yıl sonra, 1987’de toprağa verildikten sonra mezarını görmeye gittiği annesi için “*annem bundan böyle bira içmiyordu*” der ve ekler “*bu ölmüş kadın ve onun peşinden ağlayan oğlu için üzüntü duymuyorum*” (Aliette, 1990:143). Annesinin ölümü sonrasında, ağabeyinin üzülmeye ona bir çeşit haz veriyor. Annesine önceleri hayran olan Duras, sanki onu ölümünden on yıl sonra yargılamışçasına “*o beni sevmiyordu, ben de bundan böyle onu sevmiyorum*” (Aliette, 1990:47 48) demekten geri kalmaz. Görüldüğü üzere, yaşamını bu denli etkileyen anne ve ağabeyinin, Duras’ın yapıtında parçalı olarak yer alması olağan bir durumdur.

Öte yandan, babalık imgesi genelde soluk, silik ve güçsüzdür. Ancak, Duras’ın öyle bir romanı var ki, Duras babayı orada odak yapmıştır; **Bay Andesmas’ın İkindisi** (L’Après-midi de Monsieur Andesmas). François Pèraldi babalık imgesini bu yapıtta odak yapması nedeniyle Duras’a babasını sorar: “*Babam öldüğünde çok küçüktüm, hiçbir üzüntü ve sarsıntı duymadım, ağlamadım ve sorun yapmadım. O, bir gezi sırasında öldü. Bir kaç yıl sonra, köpeğimi yitirdim. Acım korkunç oldu. Acıyı ilk kez bu denli duyumsadım*” (Blot-Labarrère, 1972:42), bir süre sonra da Duras “*babam yoktu, yeterince uzun zaman onunla birlikte olduğumu düşünüyordum*” (Blot-Labarrère, 1972:42) der ve böylelikle babayla geçen o kısacık birkaç yıllık bebeklik ve çocukluk döneminin, kendisi için yeterli olduğunu kesinler. Babası hakkındaki bu düşüncesi, yapıtlarına baba imgesinin olmaması, ya da az olması biçiminde yansımıştır. Bu durumda, niçin **Bay Andesmas’ın İkindisi** adlı yapıtında odak bir baba vardır? sorusunu akla getirir.

Roman, Bay Andesmas üzerine odaklanmış gibidir, ancak onun etken bir

işlevinden söz etmek olası değildir. Bay Andesmas, kızı Valérie'nin gözüyle görebilen ve yalnızca onun için yaşayan, yetmiş sekiz yaşında edilgen bir yaşlıdır. Kızı aracılığıyla söz aldığı bir marangoz ustasını beklemektedir. Ereği, Valérie'nin isteği üzerine satın aldığı evin önüne, yine onun isteğiyle bir taraça yaptırmak ve onu mutlu etmektir. *“Bay Andesmas, Michel Arc’a: -Bir teras yaptırmak istiyorum, demişti. Şöyle, vadiye, köye ve denize doğru yukarıdan uzanan bir teras. (...) Kızım Valérie terası çok istediği için para bakımından büyük bir özveride bulunmaya hazırım”* (Duras,1999:12).

Bay Andesmas, ormanla çevrili yüksek bir yerde, yalnız başına, vadiye bakan bir evin önünde, ahşaptan yapılmış bir koltukta devinimsiz olarak oturmaktadır. Her şeyini adadığı kızı Valérie'yi ve kendisiyle birlikte getireceği ustayı, Michel Arc'ı beklemektedir. Michel Arc gelmekte gecikir. Onu beklerken, önce köyden tanımadığı sarı bir köpek gelir, sonra Michel Arc'ın kızı, en sonunda Michel Arc'ın gecikmeli olarak geleceğini söyleyen karısı görünür. Valérie'yle birlikte Michel Arc gelmeye koyulduğunda güneş bütünüyle batmaktadır. Bay Andesmas'ın yaşamdan bir beklentisi kalmaz ve öykü böylece sona erer. Öykü süresi toplam üç saattir ve bir öğle sonunu kapsar.

Roman boyunca iki saplantısal baba söz konusudur: Bay Andesmas ve Michel Arc. Bay Andesmas güçsüz ve terkedilmiş, kendi yalnızlığına gömülmüş, tüm yaşam umudunu yalnızca belki kızının kendisine vereceği sevgiye bağlamıştır. Michel Arc, karısını Valérie'yle aldatan bir eş görünümündedir.

Romanda, bir başka saplantısal öge de, gölge imgesiyle birlikte varlık kazanan zaman olgusudur. Bu romana zaman izleğinin romanı demek abartılı olmaz sanırız. Zamanın ilerlemesi, gölgenin ilerlemesine koşut durumdadır. Güneş ilerledikçe duvarın ve ağacın gölgesi büyür, görüşme saati yaklaşır ve zaman böylelikle akıp gider.

Gölgenin Bay Andesmas'ın alın yazısı üzerinde hüzünlü bir etkisi vardır. Zamanın her ilerleyişi Bay Andesmas'ın yalnızlığını keskinler ve bitkinliğini daha belirgin kılar. Buna karşın, Bay Andesmas sonuçsuz kalsa da, zaman zaman yalnızlığından kurtulma çabası gösterir. Bu çaba ve sarsıntıdan bitmiş tükenmiş bir biçimde uykuya dalar. Bu bir tür başkaldırı ya da kaçışı simgeler. Uyku onu bu sarsıntıdan uzaklaştıracaktır. Uyku aynı zamanda zamanın geçişi anlamına gelmektedir. Bay Andesmas'ın aralıklarla uykuya dalıp uyanması sonucunda görüşme zamanı gelip geçmekte, neşesi büsbütün kaçmakta ve o iyimserliğini yitirmektedir. Aralarındaki uzaklık, Valerie'nin kendisini görmesine engel değil diye düşünür. Ancak rüzgarın esintisi ve gölgeyi algılaması onu bunalımlı durumdan alıp, dinginliğe ulaştırır. Zamanın akıp gitmesiyle birlikte, köydeki baloya katılan gençlerin üzerine güneş doğarken, Bay Andesmas'ın üzerinde hep gölge vardır.

Edilgenliği çarpıcı ve belirgin olan Bay Andesmas, hiçbir şey yapmamakta, olup bitenleri bile görmemektedir. Kendi güçsüzlüğüne koşut olarak sık sık uykuya dalmaktadır. Sonunda gölge, geleneksel anlamda özgürlüğün simgesi olan denizi, tepeyi, uçurumu, ormanı, her yeri kaplar. Bundan böyle her şey bitmiştir. Bedensel ölümden tinsel ölümünü ayıran süreç başlamıştır. Bay Andesmas yaşayan bir ölüyü andırmaktadır.

Romanda baba imgesi baskın gibi görünse de, aslında baskın olan öğeler gölge ve zaman imgeleridir. Duras, bu romanına Bay Andesmas'ın adını vermiş olabilir. Ancak, ona güçsüz ve silik bir baba işlevi yüklemiştir. Romanın odağına Bay Andesmas'ı yerleştirmesine karşın, asla sahnede görünmeyen Valérie, daha çarpıcı bir işleve iyedir.

Bay Andesmas, Valérie'nin kendisini eve biraz erken bıraktığını anımsar. Valérie için evin yakınındaki göle kadar, tüm arazi parçasını satın almayı düşünür. Buna karşın, Valérie babasından belki de kesin olarak ayrılma düşüncesindedir. Valérie'nin oradan ayrılışı, bu uzaklaşmanın başlangıcı olur. Kendisini sürekli düşünen babaya karşın, o duyarsız ve umursamaz bir evlat

görüntüsü çizer.

Valérie, eve kadar babasına eşlik etmez. Bay Andesmas, yorgun argın çıktığı tepedeki evin önünde eski bir koltuk bulur ve oturur. Koltuk olmasa, belki de toprağa oturmak ya da ayakta beklemek zorunda kalacaktır. Valérie'nin umurunda bile değildir bu durum, hatta onu bırakıp gider. Bay Andesmas öylece kalır. Valérie, babasının yanından şarkı söyleyerek uzaklaşır ve sığa hiç aldırış etmez. Babasının sıcaktan bunalacağını düşünmez bile. Çok genç ve coşkun olmasından dolayı hep devinim içindedir. Bu devingenlik isteği, onu babasından uzaklaştırır. Onun için hep "*Leylaklar çiçek açınca Sevgilim, Umudumuz her gün olunca*" (Duras,1999: 42) şarkısı önemlidir. Valérie'nin bu tutumuna karşı, Bay Andesmas'ın başkaldırısı fazla gecikmez. Geçici iyimserlik sona erer, ancak beklemekten başka yapacağı bir şey de yoktur. Umutları tükenir, hatta bir tür can çekişme dönemi başlar. Bay Andesmas için şarkı, zamana ve uzama yayılan bir parçalanma, yok olmadır.

Bay Andesmas, Valérie'nin kendisini terk edişinin bu anında, yeni bir dünya görüşü benimser. Bütün bencil babalık isteklerini unuttur, geri döndürülmez ve kesin bir bıkkınlık ve tiksinti duyma bilincine ulaşır. Bundan böyle onun için babalığının bir önemi yoktur. Kendisini özdeksel zevklerden sıyrılmış duyumsar. Ölüme daha yakındır, korkularını unuttur. Bu durumu anlatıcı-yazar şu sözleriyle açıklamaktadır: "*Ama yalnızca yüzündeki o çarpık gülümsemeyi giderme çabasına dalmış olan Bay Andesmas, korkmuyor artık*" (Duras,1999: 83).Yalnızlığıyla birlikte gerçekleri görmüştür. Valérie'nin onu terk edişiyile yeni bir özgürlük duygusu uyanır onda: "*Bay Andesmas yıllar süren bir uykudan çıkmış gibi duyumsuyor kendini*" (Duras,1999: 83-84). Bu kez, kızına olan sevgisinin anlamı değişir. Bay Andesmas, bu yeni varoluş bilinci ile dünya görüşünü yeniler ve bundan böyle güçlü bir babadır. Beklemesi acılı ve sıkıcı değildir. Onu çevreleyen her şeye baskın gelen bir benimsemenin rahatlığını duyumsar. Öyle ki, özdeksel babalık aşkı, onun için tinsel bir aşka dönüşmüştür, gölgenin ölümü çağrıştırdığı gibi.

Duras, bu romanda baba-kız ilişkisinin sınırlarını aşarak anlatısına felsefesal bir derinlik katmıştır. Çünkü, söz konusu olan sorgulama ölüm ve sonsuzluktur. Yaşamının sonlarına yaklaşmış ölümü bekleyen bir yaşlı aracılığıyla, insan varoluşunun derinliklerini araştırmış ve okuru gizemli bir yolculuğa çıkarmıştır. Öte yandan, diğer anlatılarının çoğunda olduğu gibi, bu romandaki aile ilişkileri de sağlıklı gözükmemektedir. Bay Andesmas her ne kadar kızı için yaşamını adamak istese de, yaşamsal gerçekler onu kızından, Michel Arc'ı da eşinden uzaklaştırmış ve düzensiz ilişkiler ortaya çıkarmıştır. Valérie'nin babasına olan ilgisizliği, sanki yazarın babası ile ilgili düşüncelerini doğrular niteliktedir. Böylelikle, Duras'ın özyaşamındaki gibi, romanlarının genelinde de aile ilişkileri düzensiz olup, baba güçsüz bir konumdadır. Duras'a karşı pek sevecen davranmayan annesi ise, hem annelik hem de babalık işlevi görmektedir.

Abstract: Marguerite Duras, one of the most important writers of the 20th century, was inspired by his childhood memories in generally in of his works. These traces are often observed in **The Lover (Sevgili)** which is an autobiographical work. The memories of her brother and her mother are dominant in her many works. The paternal image is rarely seen because she had lost her father when she was a child. On the other hand, in **The Afternoon of Mr. Andesmas (Bay Andesmas'ın İkindisi)** the paternal image is treated densely. Yet, the father is in a passive and weak position.

Kaynakça

Akten, Sevim, (1996), **Romancı Yönüyle Marguerite Duras**, Doruk Yayıncılık, Ankara.

Akten, Sevim, (Nisan 1991), “Yaşam Öyküsü Oyunu”, Armel Aliette, (Juin 1990), *Magazine Littéraire*, no: 278, Duras Özel Sayısından Çeviri. *Argos*, no:32, ss.64-69.

Armel, Aliette, (1990), **MD. et l'autobiographie**, Ed. Le Castor Astral, Paris.

Blot-Labarrère, Christiane, (1972), **M. Duras**, Ed. Seuil, Paris.

Duras, Marguerite, (1984), **L'Amant**, Ed de Minuit, Paris.

Duras, Marguerite, (1999), **Bay Andesmas'ın İkindisi**, Çeviren, Ertuğrul Efeoğlu, Can Yayınları, İstanbul.

İnal, Tanju, (Temmuz 1989), "Marguerite Duras. Yeni Yazı Örnekleri, Tarquinia'nın Küçük Atları ve Sevgili", *Argos*, ss.150-153.

Lebelley, Frédérique, (1994), **Duras ou le poids d'une Plume**, Ed. Grasset, Paris.